

Budapesti Levéltári Mozaikok

2025/5. szám

DOI: [10.56045/BLM.2025.5](https://doi.org/10.56045/BLM.2025.5)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2025/06/13/leveltari-mozaikok-112/>

SARUSI KISS BÉLA

Egy kitalált riport

Szabó László kéziratban maradt írása Darvas Ivánról

1956. október 23. után a fellázadt tömegek sorra támadtak azokra a börtönökre, amelyekben politikai foglyokat tartott fogva a kommunista hatalom. Darvas Iván színész október 30–31-én egy szabadító akciót szervezett, az akkor még masszívan ellenálló Gyűjtőfogházban őrzött politikai foglyok szabadon engedésére. A forradalom bukását követően ezért Darvast felelőségre vonták. Ezt az eljárást a kommunista propagandista, Szabó László, a Népszabadságba tervezett cikkében a kádári forradalom-értelmezés céljából kívánta bemutatni. A száz éve született Darvas Ivánra emlékezve ismertetjük az eset körülményeit.

Kulcsszavak: *Darvas Iván, 1956, forradalom, évforduló, Szabó László*

In memoriam Kohlmann Sándor (1973–2025)

Darvas Iván, a második világháború utáni magyarországi színjátszás kiemelkedő alakja, aki az ötvenes évek elejétől sorra kapta a szerepeket, egyértelműen a korszak sztárjának számított: sorra születtek azok a filmek, amelyeket főszerepben vitt kaszasikerre.¹ Ugyanakkor nem tartozott a rendszer kegyeltjei közé:² bohém mentalitása, finom – már-már „arisztokratikus” –, nem ritkán cinizmusba hajló humora, valamint hasonló felfogású baráti környezete, gyakran bajba keverte. Egy 1955-ben kirobbant kémügy 15. rendű vádlottjaként 1956 nyarán feltételes szabadságvesztésre ítélték.³ Ez ugyan még nem jelentett helyrehozhatatlan törést színészi karrierjében, ám vészjósló fellegként tornyosult feje fölött. Jelen írás keretében az 1956-os forradalommal kapcsolatos megtorlás egyik érdekes mozzanataként idézem fel azt az esetet, amikor Darvas Iván újra a szocialista kori büntető igazságszolgáltatás látókörébe került.⁴

1. kép. Darvas Iván a *Liliomfi* című filmben, 1954. ([Wikimedia](#))

Darvas Iván 1956-os szerepvállalása és az azt követő felelősségre vonása közismert. Itt most csak azt a momentumot érdemes előljáróban feleleveníteni, amikor 1956. október 30-án és az azt követő napon kezdeményezőként lépett fel a Kozma utcai Gyűjtőfogházban őrzött

¹ Népszerűségének „objektív” bizonyítéka az a *Magyar Ifjúság* című lap által szervezett levélszavazás, amelyben őt a szavazók toronymagasan a legkedveltebb színésznek választották. A férfimezőnyben a szavazatok majd háromnegyedét elérő színész mögött Gábor Miklós és Bitskey Tibor végzett még a dobogón. A női versenyt Ruttkai Éva nyerte, aki „csak” 69 %-ot kapott Töröcsik Mari és Tolnai Klári előtt a lap/újságáltal meghirdetett versenyen. *Magyar Ifjúság*, 1957. március 9. 1. p. (címlap) Az emigráns magyar sajtó Darvast a „*magyar Gerard Philippe*”-nek nevezte. Ezúton köszönöm Nagy Sándornak a közleményhez nyújtott segítségét.

² Gábor Miklóssal szemben, aki, bár maga is nagy népszerűségnek örvendett, kiállt a kommunista rendszer mellett, ami sokakban ellenérzéseket szült és kellemetlen pillanatokat okozott neki a forradalom alatt.

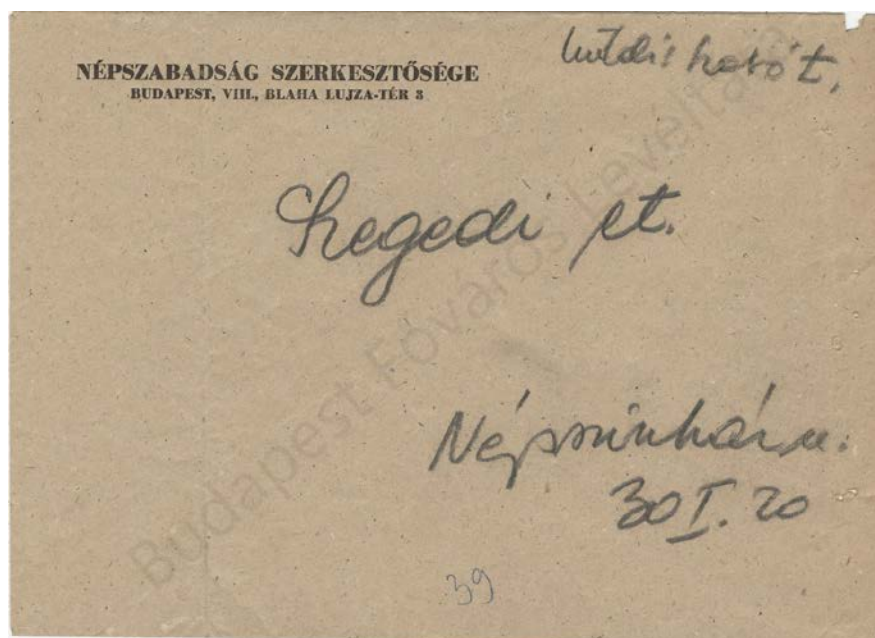
³ Későbbi bebörtönzése is erre a kémkedésre vezethető vissza, amely ügyben egykori osztálytársa, barátja Atkár és bátyja valóban jelentős szerepet vitt, amelyért őket 15, illetve 10 év börtönre ítélték. Darvas Iván éppen bátyja miatt vágott bele szabadítási akciójába.

⁴ A Darvas-történetre véletlenül bukkantam. Az Országos Gyűjtőfogház történetét, illetve az 1956-os megtorlásban vitt szerepét kutatva azzal szembesültem, hogy a szerv igazgatási iratanyaga szinte semmi érdemit nem tartalmaz. Amikor önéletrírásának hatására Darvas perét kézbe vettem, meglepetésemre, fontos részletek derültek ki a börtön működéséről az 1956-os időszakban.

politikai foglyok békés, szabályozott módon történő kiszabadításában, nem mellesleg azért, hogy bátyját, Darvas Attilát kihozza onnan. A forradalom leverését követően, fivérével ellentétben, Darvas Iván az adott történelmi pillanatban „kalandosabb” megoldást, azaz a Magyarországon maradást választotta. Attila bátyja hiába figyelmeztette, hogy abban a cellában fog kikötni, amiből ő szabadult. A jövődőlés bekövetkezett, a kádári megtorlás utol is érte: Darvas letartóztatására 1957. május 25-én került sor.⁵

A büntetőeljárás megindításához kapcsolódó budapesti ügyészégi iratanyagban maradt fenn egy igazán különleges, a szocialista kori médiatörténet szempontjából is izgalmas írás.⁶ A szerző, a 26 évesen éppen csak szárnyait bontogató, ebben az időszakban a kommunista rendszer élvonalbeli propagandistájává váló Szabó László,⁷ aki később a Kékkfény c. műsor vezetése révén fog országos hírnévre szert tenni, az ügyészégi szakaszban kapott lehetőséget arra, hogy „riportot” készítsen Darvas Ivánnal.

A riportként aposztrofált írást Szabó – biztos, ami biztos – megküldte az ügyészégnek. Sajnos sem datálás, sem egyéb írásos utalás nincs arra vonatkozóan, hogy az ügyészég miként kezelte az újságírói „zsengét”: semmilyen javítás, kiegészítés nem található a kéziratban, egyedül a *Népszabadság* hivatalos nyomtatott borítékára tett ceruzás címezés árulkodik arról, hogy a gépirásos kéziratot a szerző küldte be Szegedi Vilmos ügyésznek „Szegedi e[lv]t[árs]. Népszínház u. 30. I. 20”.

2. kép. Szabó László kéziratának borítéka. (BFL XXV.60.e. 19/1957)

A kéziratban Szabó leírja, hogy az ügyészégi kihallgatás alkalmával, három ügyész jelenlétében, még a vádirat összeállítása előtt volt jelen. Az ügyészégi kihallgatás jegyzőkönyve 1957. július 19-én kelt,⁸ de ezt Szegedi Vilmoson kívül csak a jegyzőkönyvvezető és Darvas írta alá; a vádirat alapjául szolgáló ügyészégi feljegyzés július 22-én készült, amit Szegedi ügyészen kívül Götz János fővárosi ügyész és Bakóczy Antal

⁵ BFL XXV.4.f 3678/1957. 29. p. Házkutatói jegyzőkönyv. Tolnay Klári szombat 23 h 30 perckor aláírta a jegyzőkönyvet, amely szerint „31 db. Darvas Ivánhoz címzett levelet és egyéb iratot” foglaltak le. Ezek sajnos nem kerültek levéltárba. Az előzetes letartóztatást csak három nappal később, május 28-án rendelték el. BFL XXV.60.e 19/1957. 19. p. Budapesti Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Vizsgálati Alosztály határozata nyomozás és előzetes letartóztatás elrendeléséről. Ez a két ügyirat tartalmazza a Darvasra vonatkozó eljárás iratait.

⁶ BFL XXV.60.e 19/1957.

⁷ Szabó László (Baja, 1931. május 2. – Budapest, 2015. november 8.)

⁸ BFL XXV.60.e 19/1957. 25. p.

főosztályügyész (sic!) írt alá.⁹ A vádirat később, 1957. augusztus 21-én kelt, így biztosan ez előtt, de minden bizonnyal július 22. után készülhetett Szabó írása. Fontos, hogy – mint már céloztam rá – a kézirat nem került sajtó alá, illetőleg a *Népszabadság* interneten elérhető archívumában sincs nyoma.¹⁰

Szabó, a sokatmondó, „*Érzem, hogy bűnös vagyok*» *Beszélgetés az ügyészségen Darvas Ivánnal*” címet adta írásának. Bár bevallottan riportként készült, Szabó szövege nehezen értelmezhető, furcsa stílusú iromány, amely keveri a tudósítás, a véleménycikk és a riport elemeit.¹¹ A bevezetőben Szabó azokat a rémhíreket igyekszik cáfolni, miszerint Darvast és még száz színész kollégáját letartóztatták volna, s Darvast félholtra verték a rendőrségen. Megjegyzi, hogy az efféle híresztelések áradata nem csökkent Darvas körül.

A rendszerváltást követően írott önéletrajzában Darvas csak annyit említ, hogy a Fő utcából a Markó utcai ügyészségi fogdába való kerülése után már látogatókat fogadhatott. Ekkor ügyvédje behozta számára a *Journal de Genève* júniusi számát, ami a Kádár börtönében történt haláláról tudósított.¹² „*Soha még annyi szépet és jót nem olvastam magamról, mint amit egy (nyilvánvalóan magyar származású) újságíró hordott össze rólam egy óriási, többhasábos nekrológban. Zseniális színész, halált megvető bátor forradalmár harcos, rabszabadító mártír [...]*”¹³

Nos, a másik oldalon máshogy látták a dolgot. Szabó László, szóban forgó riportjában, Darvas szájába adja, ahogy október 31-én kiment a „Gyűjtőbe” és bizottságot alakított a foglyok kiszabadítására.

„*Megkérdeztük tőle, vajon tudta-e, hogy 1956 október 23-án Magyarországon a börtönökben akár közönséges akár politikai bűncselekményekért már csak olyanok ültek, akik tényleges bűncselekményeket követtek el. Nem válaszolt. Feltettük azt a kérdést is, vajon tudja-e, hogy a gyűjtőfogházban prominens fasiszták, háborús bűnösök, nyilasok, egykori keretlegények is töltötték büntetésüket, mint politikai foglyok. Kijelenti, hogy erről tudott. A további beszélgetésből kiderült, hogy tulajdonképpen Darvas Iván és néhány társa kezdte meg a fogolyszabadítást a gyűjtőfogházban, ezzel az amúgy is felbolydult társadalom nyakára szabadítva a hétpróbás csirkefogókat. Egyébként dokumentumok bizonyítják, hogy az így kiszabadított foglyokat rövid időn belül egy másik szobában már a nemzetőrségbe toborozták, felfegyverezték őket.*”¹⁴

Egy másik jellemző részlet: „*Darvas csak most, a fasiszták mellett ülve érzi bűnössége súlyosságát, bűnösnek érzi magát és csak abban reménykedik, hogy szabadulását követően folytathatja színészi munkáját.*” Szabó megemlíti az izgatási vádakat, „*Arról a bizonyos a rádióban felolvasott hat izgató, lázító, közvetett módon kommunistaellenes programokat szító pontról van szó, amelyet ő fogalmazott és terjesztett.*” A továbbiakban Szabó színészi működésének 12 évére rákérdezve annak öszintességét firtatta, végül Darvas szájába adta, hogy „*Így született meg agyamban a színészi hat pont, így jutottam ki a gyűjtőbe, így szabadítottam ki a fasisztákat.*”

⁹ Uo 28–32. p.

¹⁰ Szabó ekkoriban más esetekben is bebocsátást nyert az ügyészségre, ezek alapján írt cikkei rendszeresen jelentek meg. Az ötvenes évek elejét idéző stílusban megjelent „tudósításai” fontos szerepet kaptak a hivatalos propagandában. Ld. „Egy másik „Mocsok”...” c. cikkét a *Népszabadság* 1957. április 19-i számában. Szabó máskor kezdeményezően lépett fel egy „olvasói levél” nyomán, és érte el, hogy többeket letartóztassanak. MÉG MINDIG GYŰRÜZIK... c. cikkében másokat is hasonló fellépésre bízott. *Népszabadság*, 1957. április 28.

¹¹ Szabó még a kortársi kritikák szerint sem volt egy jó tollú újságíró. *Magyar Sajtó*, 1955. 11. szám. 504–505. p.

¹² Darvas 2001. 177–178. p.

¹³ Darvas, 2001. 177. p. A világhálón megtalálható archívumban 1957. augusztus 2-i számában, a címdoldalon található az említett tudósítás. https://www.letempsarchives.ch/page/JDG_1957_08_02/1/article/7689296/darvas (Utolsó lekérdezés: 2025. június 10.) Regrets tardifs sur la mort d'Ivan Darvas „interoge” par la police de Kadar. Az írást Dénes Tibor (Nagyvárad, 1907. júl. 15. – Lugano, Svájc, 1983. márc. 17.) író, irodalomtörténész jegyezte, aki 1956-ban elhagyta Magyarországot és előbb Genfben, majd Luganóban élt és könyvtárosként dolgozott.

¹⁴ BFL XXV.60.e 19/1957. 41. p

A tapasztalatlan, ám annál magabiztosabb újságíró „riportja” lezárásaként – az 1950-es évek jellegzetes stílusában – a színész személyének és tetteinek értékelését nyújtja: megszületik a „vádirat” és egyben az elképzelt „ítélet” is:

„A közvélemény előtt Darvas Iván szimpatikus színész volt, tehetségénél fogva. De komoly bűncselekményeket követett el, s ezért büntetés jár, annál inkább mert egy jogerős tartozása is van az igazságszolgáltatással szemben. Most, hogy előbbi bűncselekményeiket újabbakkal tetézte nem lehet vele szemben helye annak az elnézésnek, amellyel tavaly ügyét kezelték. S ha ezt elmondjuk mindazoknak, akiket az ellenség félrevezetett rémmeséivel, gátat tudunk vetni a zavartkeltő hírverésnek, – sőt a dolgozók helyeselni, s támogatni fogják igazságszolgáltatásunkat, amely egyforma mértékkel mér – mindenkit!”¹⁵

Szabó írásában itt-ott elejtegeti, hogy a „nyomozati iratok szerint” és „dokumentumok bizonyítják”, tehát az ügyészek biztosan átadták neki az összeállított anyagot (vagy annak egyes iratait). Ebből egyébként Szabó számára világossá vált, hogy Darvas nem, vagy nem úgy követte el azokat a cselekedeteket, amelyeket a „riportban” leír. Az összegző ügyészi feljegyzésben is kifejezetten rögzítették, hogy háborús és népellenes büntettekért fogvatartott személyeket nem szabadítottak ki.¹⁶ Érdekes az is, hogy Darvas önéletírásában nem említi a Szabó Lászlóval való találkozását, amit persze tulajdoníthatunk annak, hogy nem tartotta említésre méltónak, de elképzelhető – számomra hihetőbbnek tűnik ez a verzió –, hogy Szabó alapvetően az ügyészégi iratokból „dolgozott”, Darvassal esetleg nem is találkozott.

Bármennyire tendenciózus és hamis összképet ad Szabó írása, azért látszik a szerző jólértesültsége, újságírói „vénája”, ahogyan reagálni próbál a magyar közvélemény egykorú rezdüléseire. Bizonyos közlései nagyon is hihetőek és az utókor számára is értékesek. Így nincs okunk kétségbe vonni, hogy Darvas letartóztatása annak idején nagy port vert fel, „rémhírek százai” – mint például, hogy száz színészt is letartóztattak, Darvas öngyilkos lett vagy félholtra verték volna a rendőrségen – terjedtek. „Sokan, – még a legbecsületesebbjei közül is – a legkülönbélebb találgatásokba kezdtek”, noha, miként Szabó felvezeti cikkét, Darvas nem volt makulátlan.

A korabeli sajtópolitika ezen apró epizódja mindenesetre jól mutatja a propagandisták és a hivatalos szervek alkalmi együttműködését. Az ügyészek nyilvánvalóan – és talán még a korabeli jogszabályoknak is ellentmondva –, minden rendelkezésre álló iratot megmutattak Szabónak és szóban is instruálhatták. Az egyértelműen látszik, hogy Szabó László túllihegte a feladatot, ez a túlbuzgóság már a kiépülő kádári rendszer iránti ellenszenvvel nem vádolható fővárosi főügyészégi vezetőknek sem fért bele. Minden bizonnyal ezért sem jelenhetett meg az írás.

A *Népszabadság* 1957. május 24-i cikkében (egy nappal Darvas letartóztatása előtt) egy bizonyos Hajnal László, aki sem előtte, sem ezt követően nem tűnik fel az újság szerzőjeként, szignált egy írást egy óbudai filmankétról. A meglehetősen érdektelen „tudósítás” Darvas új filmje, a május 1-én bemutatott Bakaruhában kritikájaként kezdődik, befejezése egy három bekezdéses nyílt kirohanás volt Darvas Iván ellen, amely ezzel a kérdéssel végződött: „De vajon mikor vonják le a megfelelő tanulságokat azok a lapok és szervek, amelyek nem tudnak betelni Darvas elvtelen népszerűsítésével?”¹⁷ Darvas önéletírásából tudjuk, hogy ismerősei már értesítették erről az írásról, és számára is nyilvánvalóvá vált, hogy közeleg felelősségre vonása. Itt azonban most érdekesebb azt a kérdést feltenni, hogy vajon a Hajnal László valójában nem egy álnév-e? Ha, mint amit a cikk írásmódjából elsőre következtethetnénk, valójában Szabó László rejtőzködött a név mögött, akkor joggal feltételezhetjük, hogy Szabót

¹⁵ Az aláhúzás az eredeti szövegben is szerepel, a szöveg után Szabó László neve gépelve.

¹⁶ „A Kovács-féle bizottság kb. 15–16 törzslapot tett félre azzal, hogy az elítéltek bűncselekményüket a II. világháború alatt követték el és ezért nem kerülhetnek szabadlábba [...]” BFL XXV.60.e 19/1957. 30. p.

¹⁷ Hajnal László: Egy filmankét margójára. *Népszabadság*, 1957. május 24. 4. p.

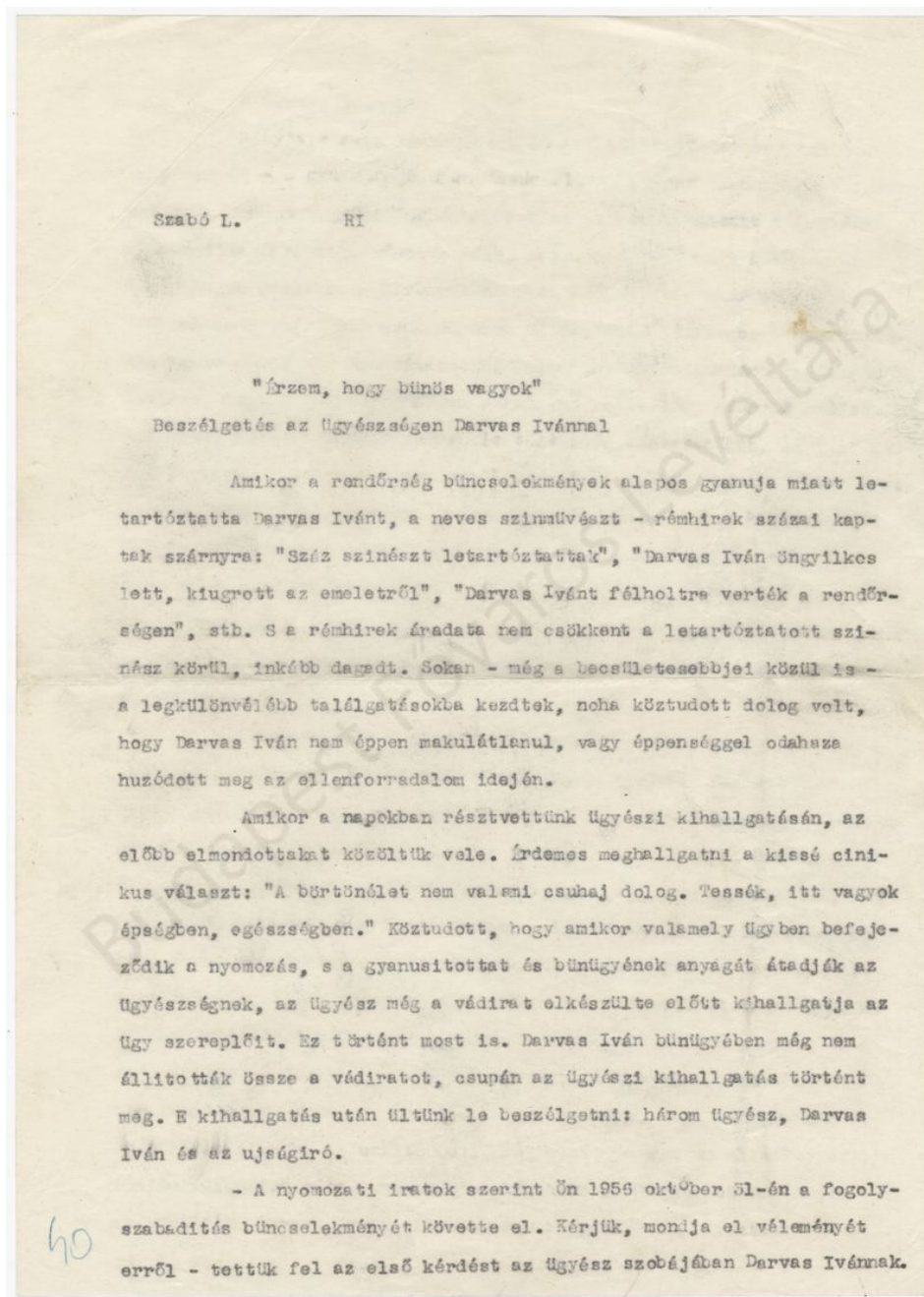
a hatóságok ráállították Darvasra. Ezzel pedig az ügyészégi ügyiratban fellelt kézirat is kontextusba helyezhető: valójában egy koncepció per előkészítőjének és tudósítójának szerepét oszthatták rá.

3. kép. Jelenet a *Bakaruhában* című, 1957. május 1-én bemutatott filmből a két főszereplővel, Darvas Ivánnal és Bara Margittal. ([Nemzeti Filmintézet / Inkey Tibor](#))

Ami végezetül a Darvas elleni büntetőeljárás kimenetelét illeti, az ügyészség augusztus 14-én a nyomozati iratokat megküldte a Fővárosi Bíróság Tutsek-tanácsának. Darvas számára ekkor kezdett baljós fordulatot venni a procedura. A Fővárosi Bíróság Tutsek Gusztáv vezette népbírói tanácsa hozta a legtöbb halálos ítéletet első fokon. A Darvas ügyében eljáró ügyészek szándéka egyértelműnek tűnik: a súlyosabb ítélettel fenyegető bírósági eljárás irányába terelték az eljárást. A színészt végül mégsem hagyta el szerencséje. A Legfőbb Ügyészség, egészen pontosan Avar Jenő Legfőbb Ügyészségi osztályvezető közlése szerint a Darvas „elleni vádirat népbírói tanács elé terjesztéséhez a Legfőbb Ügyész elvtárs nem járult hozzá, ezért az ügyet rendes bírósági eljárásra” kellett a Fővárosi Ügyésznek vinnie.¹⁸

¹⁸ Az írásbeli közlés jelen esetben egyértelműen utasítás volt, amely egyben zárt tárgyalás indítványozását is előírta. BFL XXV.60.e 19/1957. 51. p. LF szám: 07082/1957. 1957. augusztus 26. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1957. évi 34. sz. rendelete a népbírói tanácsok hatáskörét és illetékességét szinte korlátlaná tette, amely az ebben a formában tárgyalt ügyeknél a gyorsított eljárást alkalmazta, az ítélelhozatalnál pedig a halál, az életfogytig, illetve az 5–15 év fegyházbüntetések között „válogatható”. Ld. Mikó 2006. 130–131. p.

4. kép. Szabó László Darvas Iván elleni meg nem jelent cikkének kézirata.
(BFL XXV.60.e. 19/1957)

Darvas jól felismerhető védekező stratégiája mind az ügyészségi, mind a bírósági szakaszban az volt, hogy a legtöbb veszélyt rejtő „fasiszta” vádakát magától a lehető legnagyobb távolságban tartsa. Az események büntetőjogi rekonstruálása során az ügyészi és bírói szervek számára is egyértelművé vált, hogy a szabadítási akció során a szereplők – köztük Darvas Iván – kifejezetten ügyeltek arra, hogy háborús bűnösöket ne engedjenek szabadon. Darvas állítását a börtön parancsnoka, az egyébként holokauszt túlélő Bakondi Lajos is megerősítette a bíróság előtt.¹⁹ Szabó fasisztázása ezért sem volt elfogadható.

¹⁹ Jelen közleményben nem tudom az ügy egészét bemutatni, de tervezem a teljes feldolgozást is.

5. kép. Színészek 1956-os emléktáblája a Corvin közben. Fotó: Dr. Pinczés Sándor, 2016. (kozterkep.hu)

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

BFL XXV.60.e Fővárosi Főügyészség iratai. TÜK büntető iratok

BFL XXV.4.f Fővárosi Bíróság iratai. Titkos ügykezelés alól kivont perek iratai

Nyomtatott források

Darvas 2001

Darvas Iván: *Lábjegyzetek*. Budapest, 2001.

Magyar Ifjúság, 1957

Magyar Sajtó, 1955

Népszabadság, 1957

Felhasznált irodalom

Mikó 2006

Mikó Zsuzsanna: A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészségi szervezete. 1956–1961. *Történelmi Szemle* 48 (2006) 1–2. sz. 121–169. p.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu